

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้รายวิชาวิธีสอนภาษาอังกฤษโดยบูรณาการ
แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

THE DEVELOPMENT OF ORGANISING LEARNING ACTIVITY IN METHODS OF
TEACHING ENGLISH COURSE BY INTEGRATING CONTEMPLATIVE EDUCATION

สิตา ทายะติ^{1*}

Sitah Thayati^{1*}

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 202 ถ.ช้างเผือก ต.ช้างเผือก อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 50300¹

Chiang Mai Rajabhat University, 202 Chang Phueak Road, Chang Phueak Sub-district,

Mueang Chiang Mai District, Chiang Mai Province 50300¹

*Corresponding Author E-Mail: sitah@g.cmru.ac.th

(Received: Nov 8, 2019; Revised: Jun 15, 2020; Accepted: Jun 15, 2020)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3) ที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค ของกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ประชากร ได้แก่ นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาภาษาอังกฤษ ชั้นปีที่ 4 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 จำนวน 27 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญา และรายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3) 2) แบบประเมินคุณภาพรายละเอียดของรายวิชาวิธีสอนภาษาอังกฤษ (มคอ.3) 3) แบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาวิธีสอนภาษาอังกฤษ 4) บันทึกการเรียนรู้ (Learning Log) และ 5) บันทึกการสอน (Teaching Log) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาการเรียนการสอนรายวิชาวิธีสอนภาษาอังกฤษโดยบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาส่งผลให้ได้รายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3) ที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่มีประสิทธิภาพสามารถนำไปใช้สอนได้จริงเพื่อส่งเสริมการพัฒนาตนเองของนักศึกษาครู จากการศึกษาปัญหา อุปสรรคของกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พบว่า ขนาดและลักษณะการจัดห้องเรียนเป็นเพียงอุปสรรคเดียวที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้, วิธีสอนภาษาอังกฤษ, จิตตปัญญาศึกษา

¹ อาจารย์ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์

ABSTRACT

The purpose of this research was 1) to develop the course specification which integrated the concept of contemplative education, and 2) to study the problems and obstacles of the organising learning activity that integrates the concept of contemplative education. The population was the 27 4th year students of the Faculty of Education, Chiang Mai Rajabhat University currently studying at the bachelor degree level in the first semester of academic year 2018. The research instruments consisted of 1) integrated learning model for contemplative education, and the course specification, 2) the assessment form for the course specification of the English language teaching method course, 3) the questionnaire of the students on the results of organising learning activity of the English teaching method course, 4) learning Log, and 5) teaching Log. Data was analyzed by using statistics, frequency, percentage, mean, standard deviation and content analysis.

The results of the research showed that the development of organising learning activity in methods of teaching English course by integrating the contemplative education, resulting in the course specification which integrated the concepts of contemplative education that could be effectively practical to promote self-development of student teachers. From the study of the problems and obstacles of the learning management process that integrated the concept of contemplative education, it was found that the size and nature of classroom arrangement was the only obstacle affecting the organising learning activity.

KEYWORDS: Organising Learning Activity, Teaching English, Contemplative Education

บทนำ

การฝึกนักศึกษาครูให้มีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในชั้นเรียนของตนได้นั้น นักศึกษาพึงมีสมรรถนะด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยเฉพาะจิตวิญญาณของความเป็นครู ตามที่หลักสูตรได้ตั้งเป้าหมายไว้ ทั้งนี้ในการจัดการเรียนรู้นักศึกษาครู ถือเป็นการทำให้ผู้สอนเข้าใจตนเอง (กฤษณมูรติ จินตฯ, 2556) แต่สถาบันผลิตครูยังคงประสบความล้มเหลวในกระบวนการเรียนการสอนที่ไม่สามารถหล่อหลอมให้นักศึกษาครูเข้าถึงจิตวิญญาณความเป็นครู ทำให้บัณฑิตส่วนใหญ่ยังมีศรัทธาอุดมการณ์ และเจตคติต่อวิชาชีพครูในระดับต่ำ (ประเวศ วะสี, 2546) ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ควรส่งเสริมให้นักศึกษาครูได้ตระหนักรู้ในตนเองเพื่อพัฒนาคุณภาพภายในของตนให้สูงขึ้นนำไปสู่การเข้าใจผู้อื่น และขยายไปสู่สังคมต่อไปได้

จิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยใจที่ใคร่ครวญโดยมีความเชื่อที่ว่าเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและเชื่อมโยงกับรูปแบบการเรียนรู้

(Learning Style) ของตัวเอง โดยเริ่มต้นในการเรียนรู้ภายในตนเองก่อนที่จะเชื่อมโยงไปยังคนอื่น ซึ่งจะเป็นระดับที่ให้บุคคลเข้าใจสิ่งรอบตัว เข้าใจธรรมชาติ และขยายสู่ระดับทางสังคม โดยใช้ความเข้าใจนั้นไปทำประโยชน์ให้เกิดแก่สังคม หรือทำกิจกรรมจิตสาธารณะ กิจกรรมสร้างสรรค์ แบ่งปันสังคม ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลนั้นมีความสอดคล้องกับพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ที่มีหลักการในเรื่องความแตกต่างของศักยภาพระหว่างบุคคลและช่วยในการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละคนด้วย โดยกิจกรรมพื้นฐานของจิตตปัญญาศึกษา เช่น สุนทรีสนทนา การฟังอย่างลึกซึ้ง การสะท้อนคิด การทำงานศิลปะ การฝึกสมาธิ เป็นต้น สามารถนำมาบูรณาการได้ในทุกสาขาวิชา โดยผู้สอนจะเป็นผู้คัดเลือกกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาให้เหมาะสมกับรายวิชาที่ตนเองรับผิดชอบและคัดสรรให้หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน

หากกล่าวถึงจิตตปัญญาในมิติการศึกษาการนำมาใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์แล้วนั้น จิรฐกาล พงศ์ภคเธียร (2553) ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษาทั้งในและต่างประเทศ อธิบายว่า โดยส่วนใหญ่พบว่าเป็นการศึกษาวิจัยผลการนำเอาแนวทางจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในชีวิตและในงานสอนของครูและมีการนำไปใช้ในการสอนผู้เรียนโดยเน้นการเรียนรู้แบบเป็นองค์รวมทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา เน้นกระบวนการคิดแบบเชื่อมโยงทั้งตนเองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการเชื่อมโยงกับตนเองและการตระหนักรู้ภายใน โดยการนำประเด็นหัวข้อที่เป็นตัวตนและความสนใจความต้องการของผู้เรียนมาออกแบบการเรียนรู้ จิตตปัญญาศึกษาสามารถนำไปใช้ได้อย่างกว้างขวางมากทั้งในระดับเด็กเล็กจนถึงระดับมหาวิทยาลัยและยังนำไปใช้ได้หลากหลายสาขาวิชา ตั้งแต่ศิลปะ นาฏศิลป์ การสอนแบบบูรณาการและใช้ได้ในการสอนวิชาจริยศึกษาโดยตรง จิตตปัญญาศึกษา ยังเป็นการพัฒนาครูอีกด้วยเนื่องจากครูที่สอนแบบเป็นองค์รวมได้นั้นต้องผ่านการเรียนรู้ในแบบองค์รวม จิตตปัญญาเป็นการตั้งศักยภาพภายในตนออกมา ทั้งในศักยภาพที่เป็นทักษะความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นศักยภาพขั้นสูง ซึ่งได้แก่ การตระหนักรู้เห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของสรรพสิ่ง

จากแนวคิดและรูปแบบของจิตตปัญญาศึกษาที่สามารถนำมาใช้ได้หลากหลายสาขานี้ ผู้วิจัยจึงนำมาพัฒนาการจัดการเรียนรู้รายวิชาวิธีสอนภาษาอังกฤษ รายวิชานี้มีจุดมุ่งหมายตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิในการพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ทักษะทางปัญญา ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ทักษะการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และทักษะการจัดการเรียนรู้ หากพิจารณาในด้านคุณธรรม จริยธรรม นักศึกษาจะต้องสามารถจัดการปัญหาทางคุณธรรมและจริยธรรม โดยใช้ดุลยพินิจทางค่านิยม ความรู้สึกของผู้อื่น และแสดงพฤติกรรมทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม โดยมีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

นักศึกษาจะต้องสามารถทำงานเป็นกลุ่มโดยมีทักษะเป็นผู้นำและเป็นสมาชิกกลุ่ม มีความคิดริเริ่ม วิเคราะห์ปัญหา ได้บนพื้นฐานของตนเองและกลุ่ม ซึ่งการพัฒนา นักศึกษาทั้งสองด้านนี้ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงภายในใจของตนเองจึงจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนหรือสร้างพฤติกรรมเหล่านี้ได้ ทักษะทั้งสองด้านนี้เป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญที่จะช่วยหล่อหลอมให้เกิดจิตวิญญาณความเป็นครู สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเอง ได้แก่ การเข้าใจตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้ง ความรัก ความเมตตา ความอ่อนน้อมถ่อมตน และการเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม อันจะนำไปสู่การกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมและโลก (ธนา นิลชัยโกวิท, 2551)

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาที่เน้นการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ ไม่แยกส่วนความจริง ความดี และความงาม เรียกว่า จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) วิจักขณ์ พานิช (2550) ได้ให้ความหมายของ จิตตปัญญาศึกษาว่า เป็นการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เป็นกระบวนการของการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การเข้าใจตนเองก่อให้เกิดความรู้ทางปัญญาที่เชื่อมโยงระหว่าง 3 ภาค คือ ภาควิชาชีพ ภาควิชาชีพ และภาคจิตวิญญาณ การเรียนรู้เช่นนี้จำเป็นต้องเกิดในสิ่งแวดล้อมที่สบาย เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ด้านใน เอาใจใส่จิตใจของผู้เรียนในทุกขณะ

สลักจิต ตรีธเนศวร (2553) ให้ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา คือ กระบวนการในการเรียนรู้ของบุคคลที่เน้นการเรียนรู้จากภายใน คิดและใคร่ครวญ จนเกิดความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้ เกิดความเข้าใจในความเป็นธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เกิดปัญญาทำให้จิตใจได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง

ทั้งนี้จุดมุ่งหมายของกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คือ การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเอง ได้แก่ การเข้าใจตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้ง ความรัก ความเมตตา ความอ่อนน้อมถ่อมตน และการเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม อันจะนำไปสู่การกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมและโลก

(ธนา นิลชัยโกวิทย์, 2551) สอดคล้องกับ สลักจิต ตรีนโณภาส (2553) ที่ได้อธิบายถึงจุดมุ่งหมายสำคัญของกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษานั้นมีอยู่ 2 มิติ ได้แก่

1. การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเอง เป็นการเปลี่ยนแปลงตนเองโดยการเกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง ผู้อื่นและสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้งและสอดคล้องกับความเป็นจริง เกิดความรัก ความเมตตา ความอ่อนน้อม ถ่อมตน และมีทัศนคติที่ดีต่อตน

2. การเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม เป็นการเปลี่ยนแปลงตนเองโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเข้าถึงความจริงสูงสุด คือ ความจริง ความดี ความงาม แล้วนำไปสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมและโลก โดยสามารถกระทำได้ในลักษณะการลบลอกคิดจากสิ่งต่าง ๆ มีความรัก ความเมตตา ความเข้าใจต่อเพื่อนมนุษย์ และสรรพสิ่งต่าง ๆ

การนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาดูกระบวนการในการจัดการเรียนรู้นั้น ธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551) ได้อธิบายหลักการพื้นฐานของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาซึ่งเคราะห์ออกมาเป็น "หลักจิตตปัญญา 7" หรือเรียกในชื่อย่อภาษาอังกฤษว่า 7 C's ดังนี้

1. หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) คือการเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้แล้วสามารถนำจิตใจดังกล่าวไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญทั้งด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Interpersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal) หลักการนี้เป็นหัวใจของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาที่ผู้จัดกระบวนการจะต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไขและกระตุ้นให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สัมผัสโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบผ่อนคลายมีสมาธิ และมีความตระหนักรู้

2. หลักความรักความเมตตา (Compassion) คือการสร้างบรรยากาศของความรักความเมตตา ความไว้วางใจ ความเข้าใจและการยอมรับ รวมทั้งการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เน้นความสำคัญของความไว้วางใจการเปิดกว้างความรู้สึกลดภัย

ความจริงใจเห็นอกเห็นใจ (Empathy) และห่วงใย

3. หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness) คือการบูรณาการการเรียนรู้ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้การเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมเชื่อมโยงกับชีวิตและสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง

4. หลักการเผชิญความจริง (Confronting Reality) คือการเปิดโอกาสการสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญความเป็นจริงสองด้าน ได้แก่

4.1 ความเป็นจริงในตนเอง เช่นความคิด ความรู้สึกที่ไม่รู้ตัว หลีกเลียงหรือเก็บกดไว้ ด้วยการส่งเสริม การสืบค้น และสัมผัสกับตัวตนของตนในแง่มุมต่าง ๆ ผ่านกิจกรรมและการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งโดยไม่หลีกหนีภายใต้บรรยากาศที่ปลอดภัยเปิดกว้าง ยอมรับและมีความรักความเมตตาทั้งต่อตนเองและต่อกัน

4.2 การเผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินของตนเช่นคนที่มีพื้นฐานต่างกัน สภาพความเป็นจริงในชุมชนและสังคมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในแง่มุมใหม่ได้เผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่าง

5. หลักความต่อเนื่อง (Continuity) ความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมากเพราะการเปลี่ยนแปลงในขั้นพื้นฐานมักเกิดขึ้นจากประสบการณ์สะสมที่ช่วยสร้างเงื่อนไขภายในให้สูงพร้อมที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน

6. หลักความมุ่งมั่น (Commitment) ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำสิ่งที่ได้รับรู้เข้ามาสู่ใจของตนเองและนำเอากระบวนการที่ได้รับกลับไปใช้ในชีวิตเพื่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภายในตนอย่างต่อเนื่อง

7. หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้คือความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกันที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคน รวมทั้งการจัดกระบวนการที่ก่อให้เกิดการมีเวลาใคร่ครวญตามลำพังและการใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น

จากหลักการข้างต้นนำมาสู่การปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เช่น สถาบัน The Center for

Contemplative Mind in Society (2000) ได้แบ่งวิธีการในการปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาออกเป็น 7 แนวทางซึ่งแนวทางเหล่านี้อยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาความตระหนักรู้และการเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือปัญญาภายในดังนี้

1. ฝึกกับการสงบนิ่ง ได้แก่ การปฏิบัติสมาธิ
2. ฝึกกับการเคลื่อนไหว ได้แก่ โยคะ การเดิน
3. ฝึกกับกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ การทำงานอาสาสมัคร
4. ฝึกกับกิจกรรมสร้างสรรค์ ได้แก่ การสวดมนต์ การแผ่เมตตา การทอผ้าไหม
5. ฝึกกับพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ นิเวศภาวนา การสวดมนต์ภาวนา
6. ฝึกกับกระบวนการเชิงความสัมพันธ์ ได้แก่ สุนทรียสนทนา การฟังอย่างลึกซึ้ง การฟังเรื่องเล่า
7. ฝึกกับกระบวนการสร้างสรรค์ ได้แก่ การร้องเพลง การทำงานศิลปะ การเขียนบันทึก

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาจะเน้นการอยู่กับตัวเอง มีสมาธิในการทำกิจกรรม ขณะนั้น สอดคล้องกับ Zinger (2008) กล่าวว่า นักการศึกษาจำนวนมากมีความเห็นว่าการจัดการศึกษาที่เน้นการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล การวิพากษ์วิจารณ์ และการวิเคราะห์เชิงปริมาณอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่เพียงพอในการพัฒนาผู้เรียน หากการศึกษาต้องทำให้ผู้เรียนได้รับการซ่อมแซมสุขภาวะทางปัญญาผ่านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ การปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาก่อให้เกิด “การรู้ตัว” ซึ่งเป็นความสามารถในการดำรงอยู่กับปัจจุบันขณะ ข้อดีของการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญา ได้แก่ ลดความเครียดความกังวล ลดการขาดเรียนแบบไร้เหตุผล เพิ่มสมาธิและความจดจ่อ เพิ่มความสามารถในการจดจำและมีความสามารถในการ “อยู่กับปัจจุบัน” และลดความตื่นตระหนกและความกังวลเมื่อต้องพูดในที่สาธารณะ

สมาธิและการอยู่กับปัจจุบันขณะช่วยให้ผู้เรียนเปิดรับโลก ชั้นเรียน และผู้อื่นมากขึ้น มีความเมตตามากขึ้น รวมทั้งการมีประสบการณ์กับการไม่รีบตัดสิน ทำให้มองเห็นอย่างกระจ่างชัด มองเห็นตามความเป็นจริง

และเท่าทัน การรับรู้ประสบการณ์ อย่างไรก็ตามผู้สอนต้องเรียนรู้การลดการควบคุมชั้นเรียนเพื่อสร้างให้เกิดความอดทนอดกลั้น การเปิดรับ การรับฟังและพื้นที่อิสระในการเรียนรู้ที่มากขึ้น ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนในด้านความถนัดในการเรียนรู้และความสนใจที่เกี่ยวข้องกับเทคนิควิธีที่ผู้สอนจะนำมาใช้ในชั้นเรียนสมาธิในชั้นเรียนทำให้เกิดการตระหนักรู้ในตนเอง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้สังเกตอารมณ์ ความรู้สึกของตน และสร้างช่องว่างระหว่างประสบการณ์และปฏิกิริยาตอบสนอง

ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายของแนวคิดนี้ ควรพิจารณาถึงลักษณะสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, 2553) ดังนี้

1. เน้นกิจกรรมที่ให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้และฝึกฝนอย่างต่อเนื่องจนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเข้าใจตนเองและกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่มที่ทำให้เกิดปัญญาร่วม (Collective Wisdom) ทำให้เกิดความรู้ที่เป็นเสมือนผลกระทบต่อกันเป็นวงกว้าง
2. การมีกลุ่มกัลยาณมิตรที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ฝึกปฏิบัติร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ (Community of Practice) เกิดเป็นความร่วมมือร่วมใจขับเคลื่อนงานจนเกิดผลเป็นรูปธรรมและมีการสานต่อเกิดเป็นโครงการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการวิจัยและจัดการความรู้จิตตปัญญาศึกษา โครงการอบรมกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา เป็นต้น
3. กิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมได้พัฒนาความตระหนักรู้ (Awareness) และการฝึกให้เวลากับการใคร่ครวญ (Contemplation) ถึงสิ่งต่าง ๆ ทำให้สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความเป็นจริง เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงและเหตุปัจจัยของสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น
4. การให้ความสำคัญกับการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่แต่ละกิจกรรมต้องคำนึงถึง ทั้งในเรื่องของบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายมีความเป็นกันเอง อบอุ่นด้วยความเป็นมิตรรวมถึงการจัดหาสถานที่ที่สะดวกสบายเหมาะต่อการฝึกปฏิบัติ

ท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่เอื้อให้เกิดความอ่อนโยนในจิตใจ

ลักษณะข้างต้นเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้ผู้สอนได้คำนึงถึงในการจัดการเรียนรู้ให้แก่นักศึกษา เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

งานวิจัยที่นำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาภาษาอังกฤษยังไม่ปรากฏให้เห็นมากนัก แต่มีงานวิจัยที่น่าสนใจที่ได้นำแนวคิดนี้มาใช้ในการจัดการเรียนรู้รายวิชาภาษาอังกฤษได้แก่ งานวิจัยของ วรางคณา ภูศิริบุญญ (2561) ที่ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้โดยใช้การวิจัยเป็นฐาน และระบบพี่เลี้ยงเพื่อเตรียมความพร้อมนักศึกษาวิชาชีพครูสาขาภาษาอังกฤษสู่ชุมชน พบว่า นักศึกษาเกิดความรู้สึกเข้าใจตนเองและผู้อื่นผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา เช่น การสะท้อนคิด การฟังอย่างใคร่ครวญ ฟ้อนพักตระหนักรู้ กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้นักศึกษารับฟังเพื่อนมากขึ้น ทำให้เข้าใจเพื่อนมากขึ้น เวลาทำงานกลุ่มจะฟังจนจบโดยไม่ขัดเพื่อนและมีสมาธิในการเรียนมากขึ้น ได้เรียนรู้จากประสบการณ์และความคิดของเพื่อน ๆ บางครั้งรู้สึกโกรธที่เพื่อนไม่ช่วยทำงาน แต่เมื่อได้ทำกิจกรรมการฟังอย่างใคร่ครวญ โดยให้เพื่อนเล่าถึงปัญหาในการทำงานกลุ่มจึงเข้าใจเพื่อนมากขึ้นและจะพยายามสื่อสารในการทำงานและหาข้อตกลงร่วมกันในการทำงาน นอกจากนี้ยังรู้จักควบคุมอารมณ์มากขึ้นเพราะบางครั้งเวลาทำกิจกรรมการสะท้อนผลการทำงานของแต่ละกลุ่มบางครั้งโกรธที่เพื่อนวิจารณ์งานของตนเอง แต่เมื่อพิจารณาเหตุและผลก็ทำให้เข้าใจได้ว่า เราสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้จากการสะท้อนคิดของคนอื่น นอกจากนี้นักศึกษายังกล้าเผชิญหน้าความกลัว นักศึกษาสะท้อนว่ารายวิชานี้มีการฝึกปฏิบัติเป็นหลักและมีการนำเสนอซึ่งเมื่อก่อนนักศึกษาไม่มั่นใจในตนเองกลัวการพูดต่อหน้าผู้ชม

แต่กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาช่วยให้นักศึกษารู้จักพิจารณาอารมณ์ตนเองและช่วยกันสร้างบรรยากาศที่ส่งพลังด้านบวกทำให้นักศึกษาเริ่มกล้าที่จะพูดกล้าที่จะนำเสนอมากขึ้น และนักศึกษามีคุณธรรมจริยธรรมและความเป็นครู ซึ่งนักศึกษาสะท้อนว่าครูต้องมีความเสียสละและมีความยุติธรรมเข้าใจผู้เรียนและควรจัดการเรียนรู้โดยแทรกแนวคิดจิตตปัญญาเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโดยผ่านหลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ หลักความรักความเมตตา หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ หลักการเผชิญความจริง หลักความต่อเนื่อง หลักความมุ่งมั่นและหลักชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อฝึกการตระหนักรู้ในการกระทำของตนเองและเรียนรู้จากการสังสมประสบการณ์และการสะท้อนคิด

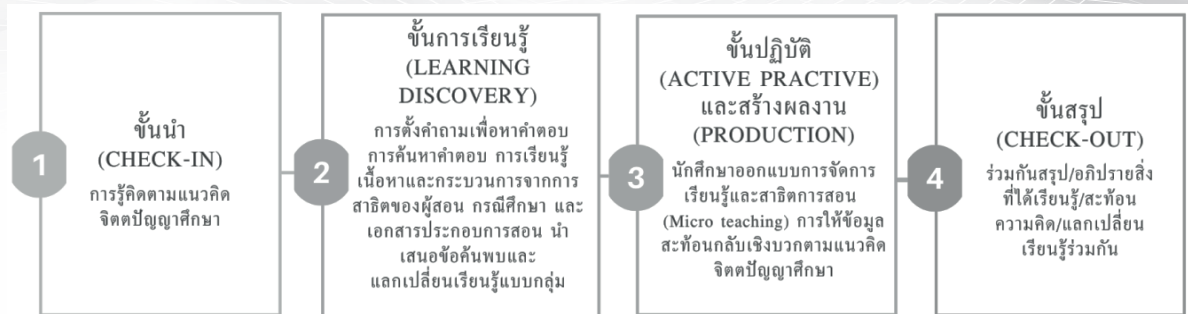
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารายละเอียดของการจัดการเรียนรู้ (มคอ.3) ของรายวิชาวิธีสอนภาษาอังกฤษโดยบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค ของกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Method) มีการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2561 ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
2. ประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการร่วมกับอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือทั้ง 8 แห่ง โดยอาจารย์ตัวแทนแต่ละมหาวิทยาลัยเข้าร่วมการประชุมแยกตามกลุ่มสาขาวิชาเพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ของแต่ละสาขาวิชา ผู้วิจัยปรับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มวิชาภาษาเพื่อให้เหมาะกับบริบทของผู้เรียน โดยได้รูปแบบ 4 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาวิธีสอนภาษาอังกฤษ

3. นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบรายละเอียดรายวิชา (มคอ.3) โดยมีการสร้างกรอบกำหนดเนื้อหาวิชาจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้ก่อนนำไปสร้างรายละเอียดรายวิชา (มคอ.3) เพื่อใช้จัดการเรียนรู้ในรายวิชาที่ผู้วิจัยรับผิดชอบสอนในภาคการศึกษาที่ 1 จำนวน 1 รายวิชา คือ รายวิชาวิธีสอนภาษาอังกฤษ 2

4. นำแบบประเมินไปใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ทั้งนี้คณะกรรมการฝ่ายวิชาการของโครงการวิจัยและพัฒนาระบบและกระบวนการผลิตและพัฒนาครูโดยบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ระบบพี่เลี้ยงและการวิจัยเป็นฐาน ได้ออกแบบประเมินเพื่อเก็บข้อมูลเชิงปริมาณทั้งหมด 2 ชุดคือ 1) แบบประเมินรายละเอียดของรายวิชา มคอ.3 2) แบบสะท้อนความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนรู้ของอาจารย์ และเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพคือ บันทึกการเรียนรู้ และบันทึกการสอนของผู้สอน

5. นำแบบประเมินรายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3) ให้อาจารย์ที่อยู่โครงการวิจัยและพัฒนาระบบและกระบวนการผลิตและพัฒนาครูโดยบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ระบบพี่เลี้ยง และการวิจัยเป็นฐาน มหาวิทยาลัยกลุ่มราชภัฏภาคเหนือ จำนวน 5 คน เป็นผู้ทำแบบประเมินโดยประเมินจากการพิจารณารายละเอียดรายวิชาที่ผู้วิจัยสอน (มคอ.3)

6. นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปใช้ทดลองนำกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ (มคอ. 3) ไปใช้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาภาษาอังกฤษ 27 คน ซึ่งการวัดและประเมินผลตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ใน มคอ.3 ของรายวิชาโดยระหว่างเรียนในแต่ละบทเรียน นักศึกษาจะต้องสะท้อนคิดผ่านการเขียนบันทึก

การเรียนรู้และทำแบบสะท้อนความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนรู้ ระหว่างการสอนและหลังสิ้นสุดการเรียน ผู้สอนจะบันทึกพฤติกรรมของผู้เรียนผ่านแบบบันทึกการสอน

7. วิเคราะห์และสรุปผลนำข้อมูลที่เก็บได้มาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อนำไปสรุปและอภิปรายผล

ประชากร

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้คือ นักศึกษาคณะครุศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ ชั้นปีที่ 4 ที่กำลังศึกษาในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2561 คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และลงทะเบียนเรียนในรายวิชาวิธีสอนภาษาอังกฤษ 2 จำนวน 1 หมู่เรียน รวมนักศึกษาทั้งหมด 27 คน

เครื่องมือการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญา และรายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3)

2. แบบประเมินเพื่อเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ 2 ฉบับ คือ

2.1 แบบประเมินรายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3) โดยให้อาจารย์ที่เป็นนักวิจัยในโครงการจำนวน 5 ท่าน รวมทั้งผู้สอนเป็นผู้ประเมินรายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3)

2.2 แบบสะท้อนความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนรู้ ระหว่างการสอนและหลังสิ้นสุดการเรียน

3. เครื่องมือเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบด้วย

3.1 บันทึกการเรียนรู้ (Learning Log) ใช้เก็บข้อมูลระหว่างเรียนซึ่งนักศึกษาจะต้องบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้ สะท้อนความคิดหลังจากเรียนเสร็จแต่ละคาบเรียน

3.2 บันทึกการสอน (Teaching Log) ผู้วิจัยใช้เก็บข้อมูลพฤติกรรมของนักศึกษาโดยการสังเกตแล้วจดบันทึกทุกคาบเรียน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนาโดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์โดยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยจำแนกประเด็นการสะท้อนคิดออกเป็นหมวดหมู่ และนำมาตีความ สังเคราะห์ วิเคราะห์ และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction Analysis)

ผลการวิจัย

1. ผลจากการประเมินรายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3) โดยให้อาจารย์ที่เป็นนักวิจัยในโครงการ จำนวน 5 ท่าน รวมทั้งผู้สอนเป็นผู้ประเมินรายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3) พบว่าประเด็นที่นักวิจัยและเพื่อนนักวิจัยมีความเห็นสอดคล้องในคุณภาพรายละเอียดของรายวิชาวิธีสอนภาษาอังกฤษ คือ

1.1 การกำหนดจุดประสงค์ มีการกำหนดจุดประสงค์ตาม Curriculum Mapping

1.2 การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน

- 1) มีกิจกรรมเตรียมความพร้อมผู้เรียนแบบใดแบบหนึ่งในลักษณะ Active Learning
- 2) มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง
- 3) มีการใช้กิจกรรมกลุ่มร่วมมือในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 4) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียนผ่านการสะท้อนคิด (Reflection)
- 5) มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นครู
- 6) มีการใช้คำถามกระตุ้นการคิดของผู้เรียน (ถามคือสอน)
- 7) มีกิจกรรมการสื่อสารและนำเสนออย่างสร้างสรรค์
- 8) มีกิจกรรมสรุปความรู้จากการเรียนรู้สาระรายวิชา

1.3 การวัดและประเมินผล 1) มีการประเมินแบบมีส่วนร่วม โดยให้ผู้เรียนประเมินตนเอง ประเมินโดยเพื่อนร่วมชั้นเรียนและประเมินโดยผู้สอน 2) มีการประเมินระหว่างเรียนเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น การถามคำถามโต้ตอบระหว่างเรียน การสังเกตพฤติกรรมผู้เรียนระหว่างเรียน การให้ผู้เรียนสรุปสาระสำคัญหลังเรียน การให้ผู้เรียนสะท้อนความคิด/

ความรู้สึกล้างเรียน 3) มีการประเมินผลผลิต/ชิ้นงานที่เป็นผลจากการเรียนรู้ เช่น ประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้นตามผลลัพธ์การเรียนรู้หรือจุดประสงค์ของรายวิชาโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย

1.4 มีการระบุเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินอย่างชัดเจน มีการประเมินให้ผู้เรียนรู้วิธีการพัฒนาตนเอง (เช่น ให้ผู้เรียนประเมินตนเองและบอกข้อเสนอแนะในการปรับปรุงตนเอง หรือสะท้อนความคิดหลังการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนา/ปรับปรุงตนเอง) มีการใช้สื่อ/ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน มีการใช้สื่อ/ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน มีการใช้สื่อ/ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ที่สร้างเสริมความรู้ด้วยตนเอง และมีการใช้สื่อ/ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ที่สร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้

นอกจากนี้มีความเห็นที่สอดคล้องกัน ใน 2 ประเด็น ที่ไม่ปรากฏใน มคอ.3 คือ

1) ไม่มีการกำหนดจุดประสงค์การบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ครอบคลุมด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ

2) ไม่มีการประเมินกระบวนการเรียนรู้ เช่น การประเมินกระบวนการและขั้นตอนดำเนินงานของผู้เรียนทั้งชั้นเตรียมการดำเนินการ และสรุปทั้ง 2 ประเด็นนี้ ผู้วิจัยนำผลการประเมินมาปรับแก้ไข มคอ.3 ก่อนดำเนินการจัดการเรียนรู้

2. ผลจากการศึกษาปัญหาและอุปสรรค ของกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่ได้จากผลการวิเคราะห์แบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษابันทักการเรียนรู้อและบันทึกการสอน พบว่า

2.1 ผลจากการตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนรู้ของอาจารย์ระหว่างการสอน และหลังสิ้นสุดการเรียนแบ่งเป็นประเด็น ดังนี้

ด้านการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ 100 โดยมีประเด็นวิเคราะห์ คือ ผู้สอนแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ของรายวิชาก่อนเรียน ผู้สอนแจ้งประเด็นที่จะประเมินและเกณฑ์การวัดและประเมินผลใน

รายวิชาอย่างชัดเจนก่อนเรียน

ด้านการจัดการเรียนรู้คิดเป็นร้อยละ 100 โดยมีประเด็นวิเคราะห์ คือ ผู้สอนมีกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนเรียน ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง ผู้สอนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียนผ่านการสะท้อนคิด (Reflection) ผู้สอนมีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักศึกษาอยากเป็นครูที่ดี ผู้สอนมีกิจกรรมการสื่อสารและนำเสนออย่างสร้างสรรค์ แต่ในประเด็นผู้สอนมีกิจกรรมให้ผู้เรียนสรุปความรู้จากการเรียนรู้สาระรายวิชาด้วยตนเองมีร้อยละของการปฏิบัติน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 89.36

จากการแสดงความคิดเห็นของนักศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการกิจกรรมที่ผู้สอนใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สามารถสังเคราะห์เป็นประเด็น ดังนี้

1) การใช้ข้อความหรือบทกลอนที่เป็นแรงบันดาลใจ ข้อคิดในการใช้ชีวิตและการสอนในโรงเรียน ช่วยให้นักศึกษามีความมุ่งมั่นและเกิดศรัทธาในวิชาชีพครู

2) การเปิดพื้นที่ให้นักศึกษาได้วิพากษ์งาน เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็น ร่วมตอบคำถาม แลกเปลี่ยนความคิดหรือแบ่งปันวิธีการเรียนรู้ เช่น การสร้างสื่อที่แปลกใหม่เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียน

ด้านการวัดและประเมินผล คิดเป็นร้อยละ 100 โดยมีประเด็นวิเคราะห์ คือ ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองและ/หรือประเมินโดยเพื่อน ร่วมกับประเมินโดยผู้สอน ผู้สอนประเมินกระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษา เช่น มีการประเมินกระบวนการและขั้นตอนดำเนินงาน ทั้งขั้นเตรียมการ ดำเนินการ และสรุป และผู้สอนใช้สื่อ/ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

อย่างไรก็ตามการประเมินระหว่างเรียนเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น การใช้คำถามโต้ตอบระหว่างเรียน การสังเกตพฤติกรรม ผู้เรียนระหว่างเรียน การให้ผู้เรียนสรุปสาระสำคัญหลังเรียน การให้ผู้เรียนสะท้อนความคิด/ความรู้สึกลหลังเรียน และส่วนด้านการใช้ทรัพยากรสนับสนุนการ

เรียนรู้ในประเด็นผู้สอน มีการใช้สื่อ/ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ที่สร้างเสริมความรู้ด้วยตนเองของนักศึกษา มีร้อยละของการปฏิบัติน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 95.65

จากการแสดงความคิดเห็นของนักศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล นักศึกษาชื่นชอบการให้ข้อมูลป้อนกลับ หากพิจารณาวิธีการวัดและประเมินผลสามารถสังเคราะห์เป็นประเด็น ดังนี้

1) การวิพากษ์งานเพื่อนทั้งรูปแบบการพูด และการเขียนใน Peer Response Sheet ช่วยให้การพบปะในการพัฒนาจุดบกพร่องของตนเองเพื่อนำไปปรับปรุงในการสอนครั้งต่อไป

2) การทำแบบประเมินตนเอง Self-Reflection ทำให้ทราบถึงจุดเด่นที่ตนเองสามารถทำได้ดี มีกำลังใจ ชื่นชมตนเอง และยังช่วยให้ทราบและยอมรับข้อผิดพลาดของตนเอง

2.2 ผลจากการวิเคราะห์บันทึกการเรียนรู้ของนักศึกษา

สามารถอธิบายผลที่เกิดจากการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จากการวิเคราะห์บันทึกการเรียนรู้ของนักศึกษาได้ดังนี้

จากการจัดการเรียนรู้ผ่านหลักการพื้นฐานที่เป็นองค์ประกอบของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ทั้ง 7 ข้อ คือ การพิจารณาด้วยใจที่ใคร่ครวญ ความรัก ความเมตตา การเชื่อมโยงสัมพันธ์ การเผชิญความจริง ความต่อเนื่อง ความมุ่งมั่น และหลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ ทำให้นักศึกษา

2.2.1 เกิดความตระหนักรู้ในตนเอง เช่น กิจกรรมการสะท้อนคิด Self-Reflection ได้กลับมาพิจารณาการกระทำของตนเองในทุก ๆ กิจกรรมที่ได้ทำ เป็นช่วงเวลาที่ทำให้ได้อยู่กับตัวเอง คิดถึงกิจกรรมที่ได้ทำอย่างถี่ถ้วน พิจารณาหาเหตุผลของการกระทำของตัวเอง สิ่งไหนที่ทำได้ดี และเพราะเหตุใดจึงทำให้ประสบความสำเร็จ และสิ่งไหนที่ควรปรับปรุงแก้ไข ทำให้เกิดความเข้าใจและยอมรับตนเอง

2.2.2 รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ด้วยกิจกรรมรับฟังอย่างลึกซึ้ง อาจารย์จะแจ้งให้นักศึกษารับทราบและปฏิบัติตามโดยทั่วกันในช่วงแรกของการทำ

กิจกรรม ทุกคนจะต้องฟังเพื่อนพูด โดยที่ไม่ขัดจังหวะ ผู้พูด จะต้องรับฟังอย่างกัลยาณมิตร ไม่โกรธกัน เพราะเราอยากต้องการข้อเสนอแนะในการพัฒนาการสอนของเรา จึงทำให้ต้องฟังเพื่อนพูดโดยที่ไม่พูดแทรก ถึงแม้ว่าบางครั้งอยากจะอธิบาย อยากจะแย้งในสิ่งที่เพื่อนพูดก็ตาม แต่ก็ต้องอดทนไม่ขัดจังหวะ หลังจากที่ได้รู้จักฟังให้มากขึ้น จึงทำให้เข้าใจมุมมองของเพื่อนมากขึ้น

2.2.3 ก้าวข้ามความกลัว ในการฝึกปฏิบัติการสอนหน้าชั้นเรียนเป็นกลุ่มย่อยนั้น นักศึกษาเกิดความประหม่าอยู่บ้าง แต่ด้วยในการทำงานเป็นทีม จึงอยากให้งานออกมาเป็นดังที่คาดหวังไว้แม้ว่าจะตื่นเต้นแค่ไหนก็ตาม เมื่อถึงเวลาในการปฏิบัติการสอนของตนเองจะต้องก้าวข้ามความกลัวนี้ไปได้

ตัวอย่างการสะท้อนคิดของนักศึกษา ที่ทำให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองและเกิดสำนึกเพื่อส่วนรวม ตามจุดมุ่งหมายของแนวคิดนี้ได้

“ต้องฝึกการออกเสียงให้มากขึ้น และดูวิดีโอที่ตัวเองสอนแล้วรู้สึกว่าคุณดูลำบากมาก เหนื่อยมาก ตลอดการทำงานร่วมกับผู้อื่น บางครั้งเราก็ไม่อยากทำงานกลุ่มกับสมาชิกที่เราไม่ได้เลือกเองแต่ก็ทำให้ตนเองฝึกเข้าสังคมกับผู้อื่นและรู้จักนิสัยใจคอเพื่อนร่วมห้องมากขึ้น” (นักศึกษาคนที่ 1, บันทึกการเรียนรู้, 22 สิงหาคม 2561)

“ชอบกิจกรรมที่อาจารย์ และเพื่อน ๆ ร่วมกันวิพากษ์การสอนของกลุ่มตนเอง ทำให้ได้ข้อเสนอที่ชัดเจน ไม่รู้สึกโกรธเพื่อนที่วิจารณ์งานของเรา เพราะเข้าใจความปรารถนาดีของเพื่อน ๆ ทุกคน” (นักศึกษาคนที่ 2, บันทึกการเรียนรู้, 5 กันยายน 2561)

“ยอมรับการประเมินจากอาจารย์และเพื่อน และพร้อมที่จะปรับปรุงการสอนของตนเองให้ดีขึ้นในครั้งต่อไป” (นักศึกษาคนที่ 3, บันทึกการเรียนรู้, 19 กันยายน 2561)

“การเตรียมตัวให้พร้อมทุกครั้งก่อนทดลองสอน ทำให้มีความมั่นใจและทำได้ทุกครั้ง” (นักศึกษาคนที่ 4, บันทึกการเรียนรู้, 4 ตุลาคม 2561)

2.3 ผลจากการวิเคราะห์จากบันทึกการสอน พบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักศึกษาใน 2 ประเด็น ดังนี้

ด้านคุณธรรม จริยธรรม

จากกิจกรรมกลุ่มการสอน นักศึกษาจะมีบทบาทการสอนตามขั้นตอนการสอนของกลุ่ม และบทบาทนักเรียนที่จะต้องช่วยเพื่อนกลุ่มอื่น บทบาทผู้กำกับ และผู้ประเมิน ซึ่งจะมีการหมุนเวียนบทบาทไปตามวาระ การแสดงออกทางพฤติกรรมของนักศึกษา ทำให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย มีความเสียสละช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกรณีที่มีข้อจำกัดทางด้านเวลา บุคคล สื่อและอุปกรณ์ต่าง ๆ

ในการทำกิจกรรมสะท้อนคิด นักศึกษาสามารถวิเคราะห์ตนเองได้โดยยอมรับข้อบกพร่องของตนเองและพร้อมนำไปปรับปรุงให้ดีขึ้น นักศึกษาสามารถสะท้อนจุดเด่นและจุดที่ควรปรับปรุงของตนเองได้เป็นอย่างดี รวมทั้งสามารถให้ข้อเสนอแนะแก่เพื่อนกลุ่มอื่น ๆ โดยใช้ภาษาในการสื่อสารอย่างเป็นกัลยาณมิตร หลีกเลี่ยงการใช้คำพูดที่จะทำให้ร้ายความรู้สึกของผู้ฟัง

ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

บุคคลและความรับผิดชอบ

ในกิจกรรมการร่วมกันวางแผนการสอนของแต่ละกลุ่ม มีการหมุนเวียนสมาชิกในกลุ่มทบทวนเสมอเพื่อฝึกให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกับสมาชิกใหม่เสมอ ได้เปิดโอกาสในการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งนี้ จากการสังเกตพฤติกรรมการทำงาน การแสดงออก การมีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมของนักศึกษา นักศึกษาให้ความร่วมมือกับเพื่อนสมาชิกในการวางแผนเตรียมการสอน ทำสื่อ และแผนการสอนได้อย่างสมบูรณ์ตามเวลาและหัวข้อที่กำหนด และจากการนำเสนอผลงานของแต่ละกลุ่มก่อนทำการทดลองสอนจริง ในขั้นตอนนี้แสดงให้เห็นถึงการนำเสนอความคิดริเริ่มของกลุ่ม และได้แลกเปลี่ยนความคิดใหม่ ๆ จากคำแนะนำของกลุ่มเพื่อนอีกด้วย ทำให้เกิดการพัฒนาผลงานกลุ่มของตนเองได้ดีขึ้น

สรุปผลการวิจัย

ผลการพัฒนาระบบและกระบวนการผลิตและพัฒนาครูรายวิชาวิธีสอน ภาษาอังกฤษโดยบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ดังนี้

1. การพัฒนาการเรียนการสอนรายวิชาวิธีสอน ภาษาอังกฤษโดยบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ส่งผลให้ได้รายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3) ที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่มีประสิทธิภาพสามารถนำไปใช้สอนได้จริงเพื่อส่งเสริมการพัฒนาตนเองของนักศึกษาครู

2. จากการศึกษาปัญหา อุปสรรค ของกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พบว่า ขนาดและลักษณะการจัดห้องเรียนเป็นเพียงอุปสรรคเดียวที่กระทบต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

การพัฒนาการเรียนการสอนรายวิชาวิธีสอน ภาษาอังกฤษโดยบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ส่งผลให้ได้รายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3) ที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่มีประสิทธิภาพสามารถนำไปใช้สอนได้จริงเพื่อส่งเสริมการพัฒนาตนเองของนักศึกษาครู ทั้งนี้เนื่องมาจาก

1. ปัจจัยเกื้อหนุน ได้แก่ การจัดหลักสูตรในระดับรายวิชา ซึ่งหลักการพื้นฐานในการออกแบบหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนานักศึกษาให้เกิดความตระหนักรู้ และได้รู้จักตัวตนของตัวเองอย่างแท้จริงนั้น ต้องอาศัยการคัดเลือกประสบการณ์ที่สอดคล้องกับเป้าหมายรายวิชา สัมพันธ์กับเนื้อหา และการออกแบบกิจกรรมที่ตรงกับความสามารถของนักศึกษาที่พึงปฏิบัติได้ด้วย โดยมีประเด็นที่สำคัญ คือ

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการกำหนดกรอบโครงสร้างของเนื้อหาและกระบวนการใน มคอ. 3 และการดำเนินการจัดการเรียนรู้ โดยผู้วิจัยปรับกระบวนการไปตามสถานการณ์เฉพาะหน้า เพื่อให้

สามารถปฏิบัติได้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ๆ ไม่ฝืนกับธรรมชาติของนักศึกษา และบริบทของวิชาที่สอน ยืดความยืดหยุ่นภายใต้กรอบโครงสร้าง (Flexibility within Structure) แต่ยังคงรักษาเป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้ นั้น ๆ ไว้ (ธนา นิลชัยโกวิทย์, 2551) ทำให้สามารถใช้ได้จริงและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้ในตนเองได้ การคัดเลือกกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โดยเน้นการใช้กิจกรรมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน สอดคล้องกับหลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) ที่มีลักษณะสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ในด้านการมีกลุ่มกัลยาณมิตรที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติร่วมกัน อย่างสม่ำเสมอ (Community of Practice) (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, 2553)

แต่อย่างไรก็ตาม มีปัจจัยที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาปรากฏอยู่เช่นกัน จากการศึกษาบันทึกการสอนและจากการสังเกตพฤติกรรมของนักศึกษา อุปสรรคที่นักศึกษาจะพูดถึงบ่อยครั้ง คือ เรื่องของห้องเรียนที่ไม่มีห้องฝึกปฏิบัติการสอน ห้องเรียนที่ใช้สอนจริงมีขนาดเล็ก ประกอบกับกระดานเลื่อนกับจอโปรเจคเตอร์อยู่ซ้อนกันทำให้ลำบากในการจัดกิจกรรมและส่งผลต่อการบริหารเวลา หากให้นักศึกษาทำกิจกรรมที่จะต้องนั่งกับพื้น กิจกรรมกลุ่มวงกลมหลายกลุ่ม หรือเดินรอบห้อง ก็จะไม่สะดวกนัก ซึ่งไม่สอดคล้องกับปัจจัยเกื้อหนุนในด้านการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, 2553) นอกจากบรรยากาศในชั้นเรียนที่มีความเป็นนามธรรมสัมผัสได้ด้วยใจแล้วยังมีส่วนของบรรยากาศทางกายภาพ เช่น การจัดห้องเรียน ขนาด ชั้นเรียน สถานที่เรียน เป็นต้น หากสถานที่เรียนที่มีความสงบสบายจะมีผลต่อจิตใจของผู้เรียนเอื้อให้เกิดความสงบภายในและเรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น การได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติยังจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากครูที่ยิ่งใหญ่คือการเรียนรู้ความดีความงามความจริงจากธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น

2. ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกัลยาณมิตร

และปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีประสบการณ์ตรง และการใคร่ครวญ หากพิจารณาจากกระบวนการเรียนรู้ ในการจัดกิจกรรม นักศึกษาได้ลงมือทำด้วยตนเอง มีการทำกิจกรรมที่ใช้เวลาใคร่ครวญอยู่กับตนเอง แล้วแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้นเรียนเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในจึงเชื่อมโยงกันในกระบวนการเรียนรู้นี้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

นักศึกษาร่วมทำกิจกรรมการสะท้อนคิด การรับฟังอย่างลึกซึ้งซึ่งตามหลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) ในการทำกิจกรรมสะท้อนคิด และให้ข้อมูลย้อนกลับ มีวิธีการสะท้อน 2 วิธี คือ 1) การสะท้อนผ่านการเขียนบันทึกการเรียนรู้ 2) การสะท้อนผ่านการพูดซึ่งกิจกรรมนี้ช่วยให้นักศึกษาเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตนเองและผู้อื่น ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในตนเองได้ ตามแนวคิดของ Mezirow (2000) ที่ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองนั้นอาจเกิดขึ้นได้ทั้งรู้ตัว ผ่านการใคร่ครวญอย่างจริงจัง และไม่รู้ตัวซึ่งผ่านการสะสมประสบการณ์ของตนเองจนค่อย ๆ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กิจกรรมสะท้อนคิด รับฟังอย่างลึกซึ้ง และให้ข้อมูลย้อนกลับนี้ทุกคนให้ความสนใจ ยอมรับผลการสะท้อนจากผู้สอนและมุมมองของเพื่อนร่วมชั้นเรียน เพราะทุกคนอยากรู้ข้อบกพร่องของตนเอง เพื่อที่จะได้นำไปปรับปรุงและได้รู้แนวทางการทำงานของตนเองว่าถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งจากการประเมินโดยผู้สอนและเพื่อนนั้นเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้สึกไปในทางบวก นักศึกษารับฟังอย่างตั้งใจ ไม่ขัดจังหวะในการพูดของเพื่อน และไม่รีบตัดสินเพื่อนทันที เนื่องจากในการสอนแต่ละครั้ง นักศึกษาพยายามที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม ถึงแม้จะพัฒนาได้ไม่มากแต่มีความมุ่งมั่นที่จะทำให้ดีขึ้นกว่าเดิมต่อไป กิจกรรมส่วนนี้ยังพบว่านักศึกษาให้ความช่วยเหลือเพื่อน ให้ข้อมูลย้อนกลับแก่เพื่อนอย่างจริงใจ ทุกคนมีความมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษณา ขำปากพลี (2557) ที่ได้ศึกษาผลการใช้การบันทึกเชิงสะท้อนคิดที่มีต่อพฤติกรรมของผู้สอนและผู้เรียนในชั้นเรียนวิจัยการศึกษา: การวิจัยเชิงทดลองแบบผสมวิธี พบว่า

จากการใช้การบันทึกเชิงสะท้อนคิดในกลุ่มที่ใช้บันทึกเชิงสะท้อนคิดตลอดการทดลอง มีความตระหนักรู้ในตนเอง การพัฒนาตนเอง และทักษะการเรียนรู้วิชาวิจัยการศึกษา มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตลอดช่วงการทดลอง

เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Moore & Teather (2013) ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของนักเรียนในกระบวนการพิชฌุพิจารณา: ข้อมูลย้อนกลับเป็นการเรียนรู้ การสำรวจพบว่านักเรียนมีความกระตือรือร้นมีส่วนร่วมในการประเมินผลและให้ข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งการมีส่วนร่วมในกระบวนการพิชฌุพิจารณาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินที่สำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ความสามารถในการกำกับกับการเรียนรู้ของตัวนักเรียน และการรับรู้ความสามารถของตนเองในด้านงานวิชาการ และในโลกแห่งความเป็นจริง และงานวิจัยของ Kuroda (2013) ที่ได้ศึกษาการใช้จิตตปัญญาศึกษาในการสอน นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่าการเรียนการสอนโดยใช้จิตตปัญญาศึกษาสามารถสนับสนุนการพัฒนาความสนใจ ความเข้าใจการควบคุมอารมณ์ตนเอง การเอาใจใส่ ความเมตตาต่อตนเองและผู้อื่นและพฤติกรรมที่ส่งเสริมและเปลี่ยนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เสริมสร้างการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและการสร้างจุดแข็งและทักษะภายในตนเองที่ดีขึ้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยใช้ภาพ ข้อความ เพลงบรรเลง และวีดิทัศน์ที่สร้างแรงบันดาลใจในการเป็นครู ในการทำกิจกรรมขึ้น Check-in และ Check-out กระตุ้นกำลังใจ สร้างประสบการณ์ทางสุนทรีย์ะ เป็นพื้นฐานของการมองโลกในแง่บวก เพื่อสร้างเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครูให้นักศึกษาที่จะต้องออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูปีการศึกษาต่อไป และประกอบอาชีพครูในอนาคต มีส่วนช่วยให้เกิดความรัก เจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรกฤษณ์ จันทะคุณ (2560) ศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่ส่งผลต่อความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของนิสิตครู มหาวิทยาลัยพะเยา พบว่า นิสิตครูตระหนักเห็นความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น มีความศรัทธาต่ออาชีพครูมากขึ้น เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความรับผิดชอบและมีทักษะในการแก้ปัญหาดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. การสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษานั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนจะต้องมีประสบการณ์ในการฝึกปฏิบัติและพัฒนามิติด้านในของตนเองและนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดให้แก่ศิษย์ในชั้นเรียน

2. การบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาผู้สอนสามารถปรับจังหวะความเร็วในการทำกิจกรรมเพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียนตามบริบทของแต่ละรายวิชา

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการศึกษาวิจัยการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในวิชาอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณมูรติ จินตทพ. (2556). *การศึกษาและสาระสำคัญของชีวิต* [Education and the Significance of Life] (นวลคำ จันทา, แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิอานันทมหิดล.
- กฤษณา ขำปากพลี. (2557). *ผลการใช้การบันทึกเชิงสะท้อนคิดที่มีต่อพฤติกรรมของผู้สอนและผู้เรียนในชั้นเรียนวิจัย การศึกษา: การวิจัยเชิงทดลองแบบผสมวิธี*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัย การศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. (2553). *จิตตปัญญาศึกษา: การเรียนรู้สู่จิตสำนึกใหม่*. กรุงเทพฯ: บริษัท แปลนพรินติ้ง จำกัด.
- จักรกฤษณ์ จันทะคุณ. (2560). *ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่ส่งผลต่อความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของนิสิตครู มหาวิทยาลัยพะเยา. วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร, 10(4), 186–199.*
- ธนา นิลชัยโกวิท. (2551). *บทความการประชุมวิชาการประจำปี 2551 เรื่อง ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญา The Art of Contemplative Oriented Transformative Facilitation. ใน จิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์. กรุงเทพฯ: โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.*
- ประเวศ วะสี. (2546). *การพัฒนาคนรุ่นใหม่เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- วรางคณา ภูศิริภิษฎา. (2561). *การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้โดยใช้การวิจัยเป็นฐาน และระบบพี่เลี้ยงเพื่อเตรียมความพร้อม นักศึกษาวิชาชีพครูสาขาภาษาอังกฤษสู่ชุมชน. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 10(2), 110–111.*
- วิจักขณ์ พานิช. (2550). *เรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ: การศึกษาดังเส้นทางแสวงหาทางจิตวิญญาณ*. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). *การผลิตบัณฑิตใน ศตวรรษที่ 21. วารสารเทคโนโลยีสุรนารี, 6(2), 129–152.*
- สลักจิต ตรีธณโภาส. (2553). *การพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยกระบวนการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา รายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู นักศึกษาโปรแกรมวิทยาศาสตร์ทั่วไป. พิบูลสงคราม: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัย พิบูลสงคราม.*
- Kuroda, A. (2013). Contemplative education approaches to teaching teacher preparation program. *Procedia – Social and Behavioral Sciences, 116(2014), 1400 – 1404.*
- Mezirow, J. (2000) .*Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress*. San Francisco: Jossey-Bass.

Moore, C., and Teather, S. (2013). Engaging students in peer review: Feedback as learning. *Issues in Educational Research*, 23(2), 196–211.

The Center of Contemplative Mind in Society. (2000). *What are contemplative practices?*. Retrieved from <http://www.contemplativemind.org/practices/>

Zinger, L. (2008). Educating for tolerance and compassion: Is there a place for meditation in a college classroom?. *College Teaching Methods & Styles Journal*, 4(4), 25–28.

